

הרב דוד בגנו
ר"מ במכון הגבוה לתורה
אונ' בר-אילן

היורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות (בבא מציעא קא,א)

ראשי הפרקים

- א. הקדמה
- ב. שיטות הראשונים – טענת "טול עציך ואבניך"
- ג. ביאור מחלוקת הראשונים
- ד. מעמד היורד מול בעל הקרקע
- ה. יסוד המחלוקת - חובת הנאה ותשלומין בניגוד לרצונו
- ו. טענת "טול עציך ואבניך"
- ז. מחלוקת הרמב"ן והריטב"א כנגד הרא"ש – שדה העשויה ליטע
- ח. דין התורה אצל רב
 1. פירוש טענת "לא בעינא"
 2. באיזו שדה מדובר? מחלוקת הרמב"ן והרא"ש
 3. פירוש בעה"מ דין התורה
 4. שיטת הרמב"ם – כרמב"ן ודעימיה או כרא"ש?
- ט. הנימוק לסירוב לשלם עבור הנאה בניגוד לרצונו
- י. שיטת הרמב"ם – צריך הצדקה או לא?
- יא. הנאה שאי אפשר ליטול בחזרה
- יב. הצעה לביאור דברי הרמב"ם
- יג. סיכום

א. הקדמה

הגמ' במסכת בבא מציעא בדף קא דנה במקרה שאדם השביח את נכסי חברו בלי רשותו, ומגדירה את החיובים והזכויות של בעל הקרקע והיורד.

זה לשון הגמ':

איתמר, היורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות, אמר רב: שמין לו, וידו על התחתונה. ושמואל אמר: אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנוטעה. אמר רב פפא: ולא פליגי; כאן - בשדה העשויה ליטע, כאן - בשדה שאינה עשויה ליטע..

איתמר, היורד לתוך חורבתו של חברו ובנאה שלא ברשותו, ואמר לו: עצי ואבניי אני נוטל, רב נחמן אמר: שומעין לו, רב ששת אמר: אין שומעין לו.. מאי הוי עלה? - אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן - בבית שומעין לו, בשדה - אין שומעין לו. בשדה מאי טעמא - משום ישוב ארץ ישראל. איכא דאמרי: משום כחשא דארעא. מאי בינייהו? איכא בינייהו חוצה לארץ.

הגמ' מתייחסת לשני הצדדים הנידונים - בעל הקרקע והיורד (הן כלפי נטיעה והן כלפי בניית חורבה).

כלפי בעל הקרקע - הגמ' דנה כמה עליו לשלם ליורד, ומחלקת בין שדה העשויה ליטע (שמואל) לשדה שאינה עשויה ליטע (רב).

כלפי היורד - מובאת הטענה "עצי ואבניי אני נוטל", והגמ' דנה אם שומעים לו או לא.

מפליא הדבר שלא נזכרה כלל טענת "טול עציך ואבניך" מצד בעל הקרקע.

נראה אולי שזו הזכות הבסיסית ביותר של בעל הקרקע, לדרוש מהיורד לסלק את עציו ואבניו, ולא להתחייב לשלם לו מאומה. מדוע טענה זו לא מופיעה בסוגיא?

הראשונים נחלקו בשאלה, האם יכול בעל הקרקע לסרב לקבל את ההנאה או לא, ובאלו מקרים. ננסה לבאר את מחלוקתם.

ב. שיטות הראשונים - טענת "טול עציך ואבניך"

נחלקו הגאונים והראשונים האם, ועד כמה יכול בעל הקרקע לטעון טענה זו: זה לשון הרי"ף (נח, ב):

ואי אמר ליה בעל הקרקע טול עציך ואבניך דלא בעינא בנין הא מילתא ליתא בגמרא בהדיא ושדרו ממתבתא דכי היכי כד א"ל בעל בנין עצי ואבניי אני נוטל שומעין לו הכא נמי אי א"ל בעל קרקע טול עציך ואבניך

שומעין לו אבל אי שביק ליה בעל בנין ואזל ליה וחזינן לבעל קרקע בתר הכי דקא גדר ומנטר ליה מחייבינן ליה בדמי בנין עד גמירא וידו על העליונה כי ההוא דאתא לקמיה דרב וכו'.

והאי טעמא טפי עדיף ומסתבר מההוא טעמא דכתבתי בספר מקח וממכר דלא יהא אלא ספק הא קי"ל דספק ממונא חומרא לתובע וקולא לנתבע וכל שכן דטעמא דמסתבר הוא.

הרי"ף מציין שנחלקו בכך הגאונים: רב האי גאון (דבריו מופיעים בספר המקח והממכר שער ז אות יח) סבר שבעל הקרקע אינו יכול לטעון "טול עציך ואבניך", ואילו מהשיבה שלחו שיכול לטעון.

דעתו של הרי"ף נוטה לפסוק כפי ששלחו מהשיבה משני טעמים: א. כיון שטעם זה מסתבר. ב. אפילו נאמר שיש לפנינו ספק כפי איזה שיטה לפסוק – ספק ממונא לקולא, ואין בעל הקרקע צריך לשלם.

בדעת רה"ג צידד בעל המאור, ובדעת הרי"ף צידדו הרמב"ן, הרשב"א, הרמב"ם והרא"ש.

טענת בעה"מ היא ש"אין לנו לחלוק אלא במה שחלקו בו הגמרא", וכיון שהגמ' רק הזכירה חילוק זה בהקשר ליורד ("עצי ואבני אני נוטלי") ולא בהקשר לבעל הקרקע – אין לך בו אלא חידושו.

לעומתו, טענו הרמב"ן, הרשב"א והרא"ש שחילוק זה מופיע בגמ' במסגרת דין התורה שהתרחש אצל רב. הדברים יורחבו בהמשך, בע"ה.

נקדים כעת, שגם במחנה המצדדים בשיטת הרי"ף אין הסכמה מוחלטת:

הרמב"ן והרשב"א סברו שטענת "טול עציך ואבניך" מתקבלת רק בשדה שאינה עשויה ליטע, ולא בשדה העשויה ליטע.

זה לשון הרמב"ן:

וכן דעת רבינו הגדול (=הרי"ף) דלמריה ארעא שומעין לו אם אמר טול עציך ונטיעותיך ואבניך בין בבית בין בשדה.. שומעין לו בכלן, ומיהו בשדה העשויה ליטע אין שומעין לו דכמאן דגדרה ומנטר לה דמי ועדיף מינה.

אולם הרא"ש סבר שהטענה מתקבלת בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע.

זה לשון הרא"ש (ח, כב) :

והא דאמר בשדה העשויה ליטע אומדים כמה אדם וכו' ובשאיין עשויה ליטע ידו על התחתונה היינו כשבעל השדה רוצה לקיים הנטיעות בשדהו. אבל אם אינו רוצה לקיימם אומר לו קח נטיעותיך ולך אפיי בשדה העשויה ליטע.¹

ג. ביאור מחלוקת הראשונים

ראשית, עלינו להבין מה הסברא שנחלקו בה הראשונים?

נראה ברור מתוך דברי בעה"מ, שגם הוא מסכים ששייך לטעון "טול עציך ואבניך" כאשר אין לבעל הקרקע הנאה מהנטיעות. זה לשונו :

אבל ודאי היכא דהוי ההוא בנין שלא כראוי לבעל הקרקע ולית ליה ביה שום הנאה דלדידיה מתבעי ליה למבנייה דלאו כההוא בנינא – כגון זו מסתברא דמצי א"ל טול עציך ואבניך דהא לא מהני ליה ולא מידני.

המקור לכך בגמ' בכתובות פ, א – בעל שהוריד אריסים לקרקע של נכסי מילוג, הוציא ואכל ("מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל"), התגרש מאשתו, וכעת האריסים דורשים את שכרם. האם על האשה לשלם להם או לא?

מסיקה הגמ' שאם הבעל אינו יכול לתפקד כאריס – האשה צריכה לשלם להם את שכרם (כיון שהיתה שוכרת בעצמה אריסים), אך אם הבעל יכול לתפקד כאריס – אינה צריכה לשלם להם כיון שאין לה הנאה, דבעלה היה עושה כן בכוחות עצמו.²

נמצא, שטענת רה"ג ובעה"מ כלפי בעל הקרקע היא – נהנית! לכן, עליך לשלם.

א"כ, צריך עיון, מה סברו שאר הראשונים כלפי טענה זו?

נראה שמחלוקתם תלויה במחלוקת נוספת, כדלקמן :

ד. מעמד היורד מול בעל הקרקע

כמה משלם היורד שלא ברשות? בגמ' מובאות שתי דעות :

¹ גם הרמב"ם (גזילה ואבידה י) סבר כרי"ף שיכול לטעון "טול עציך ואבניך", אך לא ברור אם סבר כרמב"ן והרשב"א או כרא"ש (עין לקמן). נדון בדבריו, בע"ה, בהמשך.

² גמ' זו הובאה להלכה בדברי המרדכי בסוגייתנו (רמז שפא).

רב: "שמין לו וידו על התחתונה". שמואל: "אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנוטעה".

רב פפא מסיק שאין כאן מחלוקת אלא רב דיבר על שדה שאינה עשויה ליטע, ושמואל – על שדה העשויה ליטע.

נחלקו הראשונים בפירוש שומא זו:

רש"י פירש (והסכימו עימו הרי"ף, הרמב"ן, הרא"ש ועוד) ש"ידו על התחתונה" היינו שבין ההוצאה והשבח – יקבל את הפחות שביניהם. ולפי זה, "ידו על העליונה" (לשון רב בהמשך, המובנת בהקשר לשדה העשויה ליטע – כדינו של שמואל³) היינו שבין ההוצאה והשבח – מקבל את היתר שביניהם, דהיינו, מקבל יותר מהוצאתו.

וכן פירש רש"י (שם) שמשלם לו "כמנהג שתלי העיר".

בעה"מ הקשה על דבריו:

היכן מצינו יורד שלא ברשות ב"ד ושלא ברשות בעלים שיהא נוטל בשבח היתר על ההוצאה, וכן (נראה שצריך לומר: "וכי") מי עשאו לזה אריס או שתלא?

לכן, פירש בעה"מ שבכל מקרה אין היורד מקבל יותר מאשר את ההוצאות שהוציא. אלא שיש חילוק באופן שומת ההוצאות:

בשדה שאינה עשויה ליטע – שמין כמה מוציאים עבור הנאה מפועלים זולים ופשוטים, ונותנים לו.

בשדה העשויה ליטע – שמין כמה מוציאים עבור הנאה מפועלים טובים ויקרים, ונותנים לו.⁴

הריטב"א (שפירש כרש"י) נזקק לקושית בעה"מ מ"ידו על העליונה", ויישב:

דכיון דשדה העשויה ליטע וידעו הבעלים ושתקו ודאי ניחא להו במאי דעבד וכאילו ירד מדעתם דמי.

³ אמנם, עיי' בריטב"א בשם רבנו פנחס הלוי שפי' באופן אחר – "ידו על העליונה" לבחור אם לעקור את העצים או לקבל שכר, והריטב"א הסכים עימו. גם הנמו"י הביא שיטה זו.

⁴ בדומה לעיקרון זה פירש רה"ג: "ידו על התחתונה" היינו שאם נחלקו כיצד לשום – שמין לו כדעה ששמה בערך הפחות ביותר. ו"ידו על העליונה" היינו ששמין לו כדעה ששמה בערך היקר יותר. אך בכל מקרה אין נותנים לו יותר מהוצאותיו.

ובנוסף מעט שונה, אפילו בלי להזדקק לשתיקת הבעלים, כתב הרמב"ן :
ומיהו בשדה העשויה ליטע אין שומעין לו דכמאן דגדרה ומנטר לה דמי
ועדיף מינה.

נמצא, לשיטת הרמב"ן והריטב"א, שהסיבה לחייב את היורד היא משום
שנחשב למפרע כ"שלוחו" של בעל הקרקע. לכן, שייך לחייב את בעל הקרקע
"כמנהג שתלי העיר". בניגוד לשיטת רה"ג ובעה"מ שלא ראו ביורד מעולם
"שליח" אלא בשה"כ "גורם הנאה" לבעל הקרקע. לכן, לעולם לא יקבל
כ"שלוחו" אלא רק את הוצאותיו.

כל זה בשדה העשויה ליטע.

כיצד יוגדר היורד בשדה שאינה עשויה ליטע?

לרה"ג ובעה"מ – ודאי שלא יוגדר כ"שליח" אלא בשה"כ גורם הנאה.

לרמב"ן ולריטב"א – אפשר לומר שהם יודו לרה"ג ובעה"מ שסיבת התשלום
היא רק משום ההנאה שנגרמה על-ידיו לבעל הקרקע (שהרי כאן ודאי שבעל
הקרקע לא היה עושה כן בעצמו), ולכן, ידו על התחתונה. אך אפשר לומר
שגם כאן סיבת החיוב אינה רק משום ההנאה גרידא אלא משום שנחשב כעין
"שליח" של בעל הקרקע, בתנאים פחות טובים מ"שתלי העיר".

ה. יסוד המחלוקת – חובת הנאה ותשלומין בניגוד לרצונו

ביאור הדברים :

עובדה קיימת היא שבעל הקרקע קיבל "אילנות טובים ליהנות בהם בני
אדם", אך הנאה זו "נכפתה" עליו ע"י היורד, שלא ברצונו.

האם ניתן לחייב אדם ליהנות בעל-כורחו?

כמדומני, שבנקודה זו נמצא שורש המחלוקת בין הראשונים :

רה"ג ובעה"מ סברו שכיון שסוכ"ס נהנה, וההנאה היא עובדה ברורה
ומוגמרת – עליו לשלם.

אין לחפש הגדרה נוספת מעבר ל"הנאה" אצל היורד כיון שודאי שבעל
הקרקע לא שלחו ומסתבר שמלכתחילה לא היה מסכים לכך, אך העובדה
היא שנהנה.

לכן, רמת התשלום בהתאם – לא יותר מההוצאות בצורה זו או אחרת.

הרמב"ן והריטב"א סברו שאי אפשר לחייב אדם ליהנות ולשלם על כך בעל כורחו. ובלשונו של בעל נתיבות המשפט (סי' שעה ביאורים ס"ק ב): "יכול לומר לו איני רוצה בהנאה זו ואיני רוצה ליהנות מזה".⁵

א"כ, מדוע חז"ל חייבו את בעל הקרקע לשלם?

על כורחנו, משום שיש מידה של התרצות למפרע של בעל הקרקע במעשה הנטיעה של היורד.

אלא שיש הבדל בין מידת ההתרצות בשדה העשויה ליטע לבין שדה שאינה עשויה ליטע:

בעשויה ליטע – ההתרצות מלאה. אם היורד לא היה עושה כן, מסתמא, בעל הקרקע היה עושה זאת בעצמו ושוכר שתלים. לכן, עליו לשלם לו כמנהג שתלי העיר.

באינה עשויה ליטע – ההתרצות חלקית. אמנם, בעל הקרקע לא היה עושה כן מלכתחילה (אלא כנראה היה זורע שם תבואה וכדומה), אך לאחר מעשה – מסתבר שהתרצה בהנאה זו.

ו. טענת "טול עציך ואבניך"

לפי זה, טענת "טול עציך ואבניך" מקבלת פירוש שונה לפי השיטות השונות:

לרה"ג ובעה"מ – פירוש הטענה "לא נהניתי". שכן סיבת החיוב היא משום ההנאה גרידא.

אך לרמב"ן, ריטב"א והרא"ש – פירוש הטענה "לא התרציתי לקבל הנאה זו". לא די בכך שנהניתי כדי לחייב אותי אלא צריך גם את ההתרצות שלי לקבל את ההנאה.

הנפק"מ מפירושים אלו היא – האם, ועד כמה ניתן להשתמש בטענת "טול עציך ואבניך"?

לרה"ג ובעה"מ: לא ניתן להשתמש בטענה זו כלל, שכן נהנה בפועל. המצב היחיד הוא רק כאשר יוכיח בעל הקרקע שלא נהנה כלל (כדברי בעה"מ לעיל).

⁵ דבריו ידונו בהרחבה בהמשך המאמר.

אך לרמב"ן, לריטב"א ולרא"ש: ודאי ששייך יותר להשתמש בטענה זו, אפילו אם ברור שבעל הקרקע נהנה, שכן אינו מעוניין לקבל הנאה זו.

ז. מחלוקת הרמב"ן והריטב"א כנגד הרא"ש – שדה העשויה ליטע

הרמב"ן והריטב"א הסכימו לשימוש בטענת "טול עציך" בשדה שאינה עשויה ליטע. אך בשדה העשויה ליטע – סברו שניהם שאי אפשר לטעון "טול עציך". לעומתם, הרא"ש (שג"כ פירש על דרך הרי"ף) טען שאפשר לטעון "טול" אפילו בשדה העשויה ליטע, וכל הנידון בסוגיא – כמה עליו לשלם – הוא רק לאחר שהתרצה לקבל את ההנאה.

ביאור שורש מחלוקתם תלוי בהבנת דין התורה שהתרחש אצל רב:⁶

ח. דין התורה אצל רב

זה לשון הגמ':

דההוא דאתא לקמיה דרב, אמר ליה: זיל שום ליה! - אמר ליה: לא בעינא. - אמר ליה: זיל שום ליה, וידו על התחתונה. - אמר ליה: לא בעינא. לסוף חזייה דגדרה וקא מנטר לה. - אמר ליה: גלית אדעתך דניחא לך - זיל שום ליה, וידו על העליונה.

הויכוח אינו מובן:

כיצד מקבל רב פעם אחר פעם את טענת "לא בעינא" ומשנה בעקבותיה את פסק הדין?

ובפרט, שבפשוטו, נראה שטענת "לא בעינא" משמעה סירוב לקיום פסק הדין! לא מסתבר כלל שרב ישנה את הפסק רק משום שהנתבע אינו מוכן לציית לדבריו.

עוד יש לברר, באיזה סוג שדה מדובר? – מדברי רב בפעם השניה ("וידו על התחתונה") משמע שמדובר באינה עשויה ליטע, אך א"כ, מדוע לא אמר זאת לנידון כבר מתחילה?

⁶ שממנו הסיק רב פפא שדברי רב ("שמין לו וידו על התחתונה") נאמרו בשדה שאינה עשויה ליטע.

ראשית, נטפל בשאלה הראשונה :

1. פירוש טענת "לא בעינא"

רש"י פירש, שטענת "לא בעינא" עניינה – איני חפץ בנטיעתה. שדה לבן היתה לי.

ברור לפי"ז, מדוע רב אמר לו מייד אח"כ "זיל שום ליה וידו על התחתונה", שהרי אמר ששדהו אינה עשויה ליטע.

אך א"כ, מה פירוש הטענה החוזרת "לא בעינא"?

רש"י אינו מוסיף הסברים, ומכאן עולה שזו אותה טענה בדיוק! ומכוח טענה זו שתק רב ולא חייב אותו לשלם עד שגדרה מעצמו.

כלומר, רב שמע בתחילה מדבריו שלא היה נוטע את השדה מעצמו. אך חשב שמ"מ התרצה לאחר מעשה בהנאה זו (התרצות חלקית), ולכן חייב אותו לשלם כש"ידו על התחתונה". אולם כוונת בעל הקרקע היתה שלא התרצה בכך כלל כיון שמעוניין לזרוע בה תבואה. לכן, לא חייב אותו רב לשלם.

אע"פ שמסתבר שנהנה, אינו מחוייב לקבל הנאה זו בעל-כורחו, וזכותו לסרב לשלם.⁷

2. באיזו שדה מדובר? מחלוקת הרמב"ן והרא"ש

רוב הראשונים סברו שמדובר בשדה שאינה עשויה ליטע מכוח דברי רב "זיל שום ליה וידו על התחתונה". על "שדה העשויה ליטע" לא היה דיון בכלל⁸.

אולם הרא"ש הקשה ע"ז שתי קושיות :

1. א"כ, נמצא שרב חוזר על עצמו פעמיים (שכן כבר בתחילה צריך לפרש בדבריו "ידו על התחתונה")?
2. כיצד יתכן שמכוח הגידור יצטרך לשום לו וידו על העליונה? הרי זו שדה שאינה עשויה ליטע?

⁷ רואים מכאן, לכאורה, שאינו יכול סתם לטעון שאינו מעוניין בהנאה, אלא רק אם יש הצדקה לטענתו (שמעוניין לזרוע שם דבר אחר). עיין עוד ברא"ש (אות כג) שג"כ סבר שרק אם יש הצדקה לטענתו – זכותו לסרב (כגון: מצב כלכלי קשה וכד'), אך אם "תואנה הוא מבקש.. לא נקבל את טענתו, ויצטרך לשלם. הדברים ידונו, בע"ה, בהמשך.

⁸ ופשיטא שאינו יכול לטעון "טול עציך ואבניך", כדלקמן.

הרמב"ן יישב את הקושיא הראשונה וטען שרב לא ידע אם השדה עשויה ליטע או אינה עשויה ליטע, ולכן, אמר לו "זיל שום ליה" בלי פירוט. ולאחר שאמר לו "לא בעינא" – הבין מדבריו שאינה עשויה ליטע, ופסק לו "ידו על התחתונה".

כלפי הקושיא השניה של הרא"ש – נראה שהרמב"ן סבר שהפתרון נמצא בגוף המעשה:

כשבעל הקרקע אמר "לא בעינא" בפעם השניה הבין רב שאינו מעוניין כלל בהנאה זו. וממילא, רב איפשר לו לעקור את העצים. כיון שכך, עצם העובדה שהיה יכול לעקור את העצים, ואעפ"כ, בחר לגדור את השדה – מראה את התרצותו המלאה במעשהו של היורד.

וכך גם כתב רש"י: גלית אדעתך דניחא לך – ועשיתה שדה העשויה ליטע וידו על העליונה.

נמצא, לפי הרמב"ן ודעימיה, שבכוח ההתרצות להפוך שדה שאינה עשויה ליטע ל"עשויה ליטע", ולחייב את בעליה לשלם ערך מלא כמנהג שתלי העיר.

ממילא, על אחת כמה וכמה שבשדה שמצד עצמה "עשויה ליטע" – ישלם לו כמנהג שתלי העיר, שהרי דרך העולם לנטוע בה אילנות ולא רק ריצוי חריג של אדם פרטי, וכלשון הרמב"ן – דכמאן דגדרה ומנטר לה דמי ועדיף מינה. אפילו אם אותו אדם יצווח שאינו מעוניין בכך – בטלה דעתו אצל כל אדם. לכן, בשדה העשויה ליטע – אין שומעין לו.

אך הרא"ש חלק על זה. לדעת הרא"ש צריך התרצות משמעותית יותר. אין בכוח הגידור להפוך שדה שמצד עצמה אינה עשויה ליטע ל"עשויה ליטע".

המעשה התרחש בשדה העשויה ליטע, ולכן, רב אמר לו "זיל שום ליה" (והכוונה: "ידו על העליונה"). אלא שאפילו בשדה שכזו זכותו של בעל הקרקע לומר: "איני מתרצה בכך". ובאמת, רב קיבל את טענתו (בתחילה חשב רק שאינו מעוניין לשלם לו כשידו על העליונה, ולאחר שחזר שנית על טענתו – הבין רב שאינו מעוניין כלל בהנאה זו, ולכן, קיבל את טענתו).

הגידור רק החזיר את החיוב המקורי למקומו ("ידו על העליונה") כיון שהשדה במקורה עשויה ליטע, ונמצא, שההתרצות מלאה.

לפי זה, גם ב"שדה העשויה ליטע" אפשרית טענת "טול עציך ואבניך". רק לאחר הריצוי ניתן לחייבו לשלם ליורד כשתלי העיר.

בקצרה, לדעת הרמב"ן ודעימיה, דין התורה עוסק ב"שדה שאינה עשויה ליטע", ודווקא שם שייך לטעון "טול עציד ואבניך". ב"עשויה ליטע" בטלה דעתו אצל כל אדם.

אולם לדעת הרא"ש, דין התורה עוסק ב"עשויה ליטע", ואפילו שם יכול לטעון "טול עציד ואבניך". על אחת כמה וכמה שיכול לטעון זאת ב"אינה עשויה ליטע". לא ניתן לחייב את בעל הקרקע לשלם כל עוד אין ריצוי לכך מצידו.

3. פירוש בעה"מ לדין התורה

בין לרמב"ן ובין לרא"ש יש הוכחה מתגובת רב שמקבלים את טענת "טול עציד ואבניך" מבעל הקרקע, שהרי רב שתק ולא חייבו בתשלומים כשטען "לא בעינא" (בפעם השניה).

כיצד יענה בעה"מ, שסבר שאין מקבלים טענה זו אפילו ב"אינה עשויה ליטע", על הראיה מהסוגיא?

מפתיע, שבעה"מ מתייחס למקרה זה כראיה לשיטתו. וז"ל:

...דלעולם שמין לו כרב דא"ל לה הוא גברא זיל שום ליה וידו על התחתונה ואע"ג דאמר ליה לא בעינא.

כיצד הקושיא נהפכה לראיה?

הדגש הוא ביחס בין תגובת רב לטענת בעל הקרקע – הרמב"ן ודעימיה פירשו שרב אמר "זיל שום..". בעקבות טענת "לא בעינא", ואילו בעה"מ פירש שרב אמר "זיל שום..". בניגוד לטענת "לא בעינא".

נראה שבעה"מ פירש את המעשה באופן זה:

רב חייב את בעל הקרקע מלכתחילה לשלם את ההוצאות באופן מלא (כ"עשויה ליטע"). בעל הקרקע הגיב: "לא בעינא", כלומר: "טול עציד ואבניך".

רב הבין מייד שכוונתו היא לא לשלם מאומה כיון שמעוניין שהיורד יטול את עציו, ולא הסכים לדבריו, אלא טען "זיל שום ליה וידו על התחתונה". כלומר, אמנם, אינך מעוניין בנטיעות אלו (ולכן, הנאתך אינה שלמה, ואינך צריך לתת לו הוצאות בצורה מרווחת) אך מ"מ נהנית! לכן, עליך לשלם לכה"פ כש"ידו על התחתונה".

השאלה היא – מה פשר טענת "לא בעינא" בפעם השנייה, ומדוע רב לא חייבו מייד לשלם?

יתכן, שרב הבין מהמשך סירובו שדבריו הם מהשפה ולחוץ, והעדיף לחכות ולהוכיח לבעל הקרקע מתוך מעשיו גופא שרק חיפש תואנה להיפטר מתשלומים, ועי"ז לחייב אותו בהוצאות המלאות.

4. שיטת הרמב"ם – כרמב"ן ודעימיה או כרא"ש?

זה לשון הרמב"ם (גזילה ואבידה י, ד-ה):

(ד) היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות ונטעה אם היתה שדה העשויה ליטע אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה ונוטל מבעל השדה, ואם אינה עשויה ליטע שמין לו וידו על התחתונה.

(ה) אמר לו בעל השדה עקור אילנך ולך שומעין לו, אמר הנוטע הריני עוקר אילני אין שומעין לו מפני שמכחיש את הקרקע.

מפשט לשון הרמב"ם משמע שהלכה ה מתייחסת לכל האמור בהלכה ד. כלומר, טענת "טול עציך ואבניך" מתקבלת בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע. וכן פירשו בדעתו הכס"מ והסמ"ע (ח"מ שעה, ד).

לפי זה, שיטת הרמב"ם היא כשיטת הרא"ש.⁹

אולם המגיד משנה (שם) חולק על פירוש זה בדעת הרמב"ם. זה לשונו:

נראה שאין דעת הרב ז"ל בזה אלא בשדה שאין עשויה ליטע שאז הדין עם בעל השדה אבל בעשויה ליטע לא כל הימנו וכן עיקר ובזה הסכימו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכ"נ מן ההלכות.

לדברי המ"מ, הלכה ה מוסבת רק על הסיפא של הלכה ד, על שדה שאינה עשויה ליטע.¹⁰ ונמצא, שהרמב"ם סובר כשיטת הרמב"ן ודעימיה.

אמנם פשטות לשון הרמב"ם בהלכות ד, ה אינה מורה כדבריו, אך יש סימוכין גדולים בהמשך דברי הרמב"ם לדבריו.

⁹ הטור מוסיף שגם הרמ"ה סובר כך.

¹⁰ יש להעיר שהמבנה התחבירי של הלכות ד, ה מורה לא כדברי המ"מ כיון שמהנוסח "ואם אינה עשויה ליטע..." משמע שזה המשך אחד עם תחילת ההלכה. התחלה חדשה נמצאת בהלכה הבאה "אמר בעל השדה וכו'". לפי דברי המ"מ ההתחלה החדשה היתה צריכה להיות בשדה שאינה עשויה ליטע, ובהמשך לזה לכתוב את הדין של "טול עציך ואבניך".

זה לשון הרמב"ם בהמשך ההלכות :

(ו) החצרות הרי הן ראויות לבנין ולהוסיף בהן בתים ועליות, לפיכך הורו הגאונים שהבונה בחצר חבירו שלא מדעתו הרי זה כנוטע שדה העשויה ליטע ושמן לו כמה אדם רוצה ליתן בבנין זה לבנותו, והוא שיבנה בנין המועיל הראוי לאותה חצר כמנהג אותו מקום.

(ז) היורד לשדה חבירו ברשות אפילו נטע שדה שאינה עשויה ליטע שמין לו וידו על העליונה, שאם היתה ההוצאה יתירה על השבח נוטל ההוצאה ואם השבח יתר על ההוצאה נוטל השבח, ובעל בנכסי אשתו והשותף בשדה שיש לו חלק בה כיורד ברשות הן ושמן להם וידם על העליונה.

(ח) היורד לשדה חבירו שלא ברשות ונטע או בנה ואחר כך בא בעל השדה והשלים הבנין או ששמר הנטיעות וכיוצא באלו הדברים שמראין שדעתו נוטה למה שעשה זה וברצונו בא הדבר שמין לו וידו על העליונה.

(ט) היורד לתוך חרבתו של חבירו ובנאה שלא ברשות שמין לו וידו על התחתונה, ואם אמר בעל הבנין עצי ואבני אני נוטל, בבית שומעין לו, בשדה אין שומעין לו מפני שמכחיש את הקרקע, אמר לו בעל הקרקע טול מה שבנית שומעין לו.

1. הרמב"ם מביא בהלכה ו את הדין לגבי בניית החצרות, ומסיק שכיון שחצרות נחשבות כ"שדה העשויה ליטע" – שמין לו וידו על העליונה (כמה אדם רוצה ליתן בבנין זה לבנותו).

בהלכה זו לא מופיעה טענת "טול עציך ואבניך".

רק בהלכה ט, העוסקת בבניית חורבה – שלדעת הרמב"ם נחשבת כ"שדה שאינה עשויה ליטע" (והראיה: ששמין לו וידו על התחתונה) – הזכיר הרמב"ם את הטענה "טול מה שבנית".

מכאן, שטענת "טול עציך ואבניך" מתקבלת רק בשדה שאינה עשויה ליטע.¹¹

(ולא מסתבר לומר שהטענה בסוף הלכה ט הולכת על כל מה שנאמר לפני כן, שהרי ודאי שב"יורד ברשות", שותף, בעל בנכסי אשתו, וכשגילה דעתו שניחא לו לא שייך שיוכל לטעון "טול עציך ואבניך").

¹¹ הסימוך הראשון (להלן) ע"פ דברי הגרא"ז באבן האזל (גזילה ואבידה י, ד-ה).

2. הרמב"ם כתב בהלכה ח שאם בעל הקרקע השלים את הבניין או שמר את הנטיעות – חייב לשלם ליורד כשידו על העליונה.

מסתימת לשון הרמב"ם משמע שדין זה קיים בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע.

לכאורה, הבנה זו מסתדרת עם שיטת רש"י, הרמב"ן והריטב"א – שפירשו את דין התורה של רב בשדה שאינה עשויה ליטע – ו"גלית אדעתך" הופך את השדה ל"עשויה ליטע". משא"כ, לשיטת הרא"ש – שדה שאינה עשויה ליטע לא תיהפך ל"עשויה ליטע" בעקבות גילוי הדעת.

זהו סימוך נוסף שהרמב"ם למד כרמב"ן ודעימיה ולא כרא"ש.

אולם נראה שאין כאן כ"כ ראייה כיון שהרמ"ה סבר מחד כרא"ש – שיכול לטעון "טול עציך ואבניך" בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע, ומאידך סבר כרמב"ן ודעימיה – שגילוי דעת של הבעלים יגרום לשום ליורד כשידו על העליונה בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע.¹²

ממילא, יתכן שהרמב"ם סבר ג"כ כרמ"ה, ולשיטתו, יכול לטעון "טול עציך ואבניך" גם בשדה העשויה ליטע.

נמצא, שלא ברור מלשון הרמב"ם האם סובר כרא"ש והרמ"ה (שיכול לטעון "טול...") אפילו בשדה העשויה ליטע) או כרמב"ן ודעימיה (שאינו יכול אלא רק בשדה שאינה עשויה ליטע).

[הצעה נוספת לביאור דברי הרמב"ם מופיעה בסוף המאמר].

הבנות אלו בשיטת הרמב"ם יוצרות נפק"מ בנושא שנעסוק בו כעת:

ט. הנימוק לסירוב לשלם עבור הנאה בניגוד לרצונו

הסברנו בתחילת הדברים ששורש מחלוקת רה"ג ובעה"מ כנגד הרי"ף והמצדדים בשיטתו הוא האם שייך לחייב אדם ליהנות ולשלם עבור הנאה שנכפתה עליו בניגוד לרצונו.

¹² נראה לעני"ד, שהרמ"ה יפרש את דין התורה של רב כדין כללי – בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע. דלא כרמב"ן ודעימיה ודלא כרא"ש.

רה"ג ובעה"מ סברו שניתן לחייב, ולכן, כל חיוב התשלומים ליורד הוא מדין "נהנה" ותו לא, וממילא, לא שייך לטעון "טול עציך ואבניך".

לעומתם, הרי"ף ודעימיה סברו שלא ניתן לחייב, ולכן, שייך לטעון "טול עציך ואבניך", וכשאנו טוען – צריך לשלם מכוח הגדרת היורד כ"שליח" (באופן מלא או חלקי).

לשיטת הרי"ף ודעימיה, האם צריך נימוק מוצדק כדי לטעון "טול עציך ואבניך", או שמא די בכך שבעל הקרקע טוען – "אינך יכול לכפות עלי הנאה בניגוד לרצוני"?

מדברי הראשונים משמע שצריך נימוק מוצדק לכך. נביא לכך מספר מקורות:

1. לשון רש"י על טענת "לא בעינא": איני חפץ בנטיעתה, שדה לבן היתה לי. כאמור, טענה זו התפרשה (בפעם השניה) כ"טול עציך ואבניך".

2. לשון הרא"ש: אבל אם אינו רוצה לקיימם אומר לו קח נטיעותיך ולך אפי' בשדה העשויה ליטע. לפי שיכול לומר לדידי נחא לי טפי בשדה לבן.

3. לשון הרמב"ן – כשמסביר את ההצדקה בטענת "לא בעינא" (= "טול עציך ואבניך") - דדינא קאמר ליה כיון דלא בעי נטיעות, שאם רצונו בשדה לבן אינך רשאי לכופו ליקח נטיעותיו של זה

4. שיטת הרמב"ן ודעימיה – שבשדה העשויה ליטע אינו יכול לטעון "טול עציך ואבניך" – מורה שצריך נימוק מוצדק. שהרי אם יכול סתם לטעון "אינך יכול לכפות עלי..". ללא שום הצדקה, מדוע לחלק בין סוג השדות?

מדוע צריך הצדקה לטענת "טול עציך ואבניך" ולא מספיקה הטענה כשלעצמה?

נראה שהתשובה לכך מופיעה בהמשך דברי הרא"ש בשם הראב"ד:

הרא"ש עוסק ב"יורד לתוך חורבתו של חברו ובנאה שלא ברשות" – האם שומעים לטענת בעל הקרקע "טול עציך ואבניך" או לא? זה לשון הרא"ש (סימן כג):

והראב"ד ז"ל כתב דאין שומעין לו דקי"ל חורבה עומדת לבנות וזה מזיק הוא דאין שומעין לו אלא ישב בו עד שיתן יציאותיו. ומסתבר טעמא היכא שלא היה משתמש בחורבה ויש לו משלו שראוי לבנות בנין כזה בלא קפוח פרנסתו דאז ודאי תואנה הוא מבקש כדי להפסיד לבעל הבנין ואין שומעין לו :

הראב"ד סבר שחורבה עומדת להיבנות.¹³ ממילא, גם אם היורד לא היה בונה אותה – בעל הקרקע היה בונה אותה בעצמו בשלב מסויים. לכן, אם בעל הקרקע טוען כעת "טול עציך ואבניך" – אינו נחשב אלא מזיק את חברו.

הרא"ש ג"כ מקבל את הנחת הראב"ד אולם רק בתנאים מסויימים : אם כעת בעל הקרקע אינו יכול להשתמש בחורבה (כל עוד לא שופצה), ויש לו מספיק כסף כדי לבנותה – "תואנה הוא מבקש...".

נמצא לשיטתם, שמעיקר הדין, היתה זכות לבעל הקרקע לתבוע סילוק של ההנאה ללא שום צורך בנימוק מסויים, מפני שאינו חייב ליהנות בעל כורחו ולשלם על כך.

אלא שכיון שסילוק שכזה כרוך בנזק ליורד – אין ביכולת בעל הקרקע לסלק אותו ללא טענה מוצדקת. אם אין לו טענה שכזו – ההנאה תישאר בשדהו, וממילא, יהיה עליו לשלם עבורה.¹⁴

י. שיטת הרמב"ם – צריך הצדקה או לא?

יתכן שמצאנו ברמב"ם שיטה שונה משאר הראשונים :

בהלכה ה כתב הרמב"ם : אמר לו בעל השדה עקור אילנך ולך – שומעין לו. לא מופיעה ברמב"ם שום הצדקה לטענה זו, ומשמע מסתימת לשונו, שיכול לטעון טענה זו ללא שום הצדקה נוספת.¹⁵

אלא שדיוק זה תלוי בשתי ההבנות דלעיל בשיטת הרמב"ם :

¹³ בניגוד לראשונים אחרים. עיין למשל ברמב"ם (גזילה ואבידה י, ט) שסבר שחורבה אינה עשויה להיבנות.

¹⁴ עיין עוד בהמשך הדברים - בקטע העוסק בדברי הנתיבות – להבהרה נוספת של סברא זו.

¹⁵ אפשר היה לדחות דיוק זה בטענה שהרמב"ם רק הזכיר את עצם הטענה ואין דרכו לפרט את ההסברים העומדים מאחוריה. אולם לענ"ד אין זה מספיק – שהרי יש נפק"מ גדולה לדינא אם צריך לנמק או לא. ולכן, היה על הרמב"ם להזכיר זאת.

להבנת הכס"מ והסמ"ע בדעת הרמב"ם – שטענת "טול עציך ואבניך" מתקבלת בין על שדה העשויה ליטע ובין על שאינה עשויה ליטע – דיוק זה נראה נכון.

אולם להבנת המ"מ בדעת הרמב"ם – שטענת "טול.." מתקבלת רק על שדה שאינה עשויה ליטע – יותר מסתבר לומר, שהרמב"ם סבר ש"טול עציך ואבניך" בשדה שאינה עשויה ליטע אינה צריכה הסבר, שהרי ההסבר גלוי וברור! זו שדה שאמורה להיות שדה תבואה ולא שדה אילן!

נמצא, להבנת המ"מ, שגם הרמב"ם מסכים עם כל שאר הראשונים – שצריך נימוק מוצדק לטענת "טול עציך ואבניך", ואין די בטענה כשלעצמה.

יא. הנאה שאי אפשר ליטול בחזרה

אדם צבע בגד לחברו שלא מדעתו, ורוצה לקבל תשלום עבור הצביעה. טענת "טול צבעך" לא שייכת. האם בעל הבגד צריך לשלם עבור ההנאה ש"נכפתה" עליו או לא?

לכאורה, הדין תלוי בכיוונים השונים שהצגנו לעיל:

לרה"ג ובעה"מ (אי אפשר לטעון "טול.."): פשיטא שצריך לשלם כיון שנהנה.¹⁶

לרי"ף ודעימיה (אפשר לטעון "טול.."): הדבר תלוי –

לסוברים שצריך נימוק מוצדק לטענת "טול.." – כל עוד לא תהיה לו סיבה מוצדקת – אינו יכול להיפטר מהתשלומין על ההנאה, אע"פ שנכפתה עליו שלא מדעתו.

אך להבנת הכס"מ והסמ"ע ברמב"ם – שדי בטענת "טול.." כשלעצמה – היה נראה לומר שלא יצטרך כלל לשלם עבור ההנאה כיון שאי אפשר לחייבו לשלם עבור הנאה בניגוד לרצונו.

אך בדברי בעל נתיבות המשפט (שעה ס"ק ב) מבואר אחרת:

אמר לו בעל השדה עקור אילנך ולך. נראה דדוקא בכה"ג שיכול ליקח האילנות (במה) [כמה] שנתן ולכך יכול לומר לו איני רוצה בהנאה זו

¹⁶ א"כ יוכיח שלא נהנה מהצבע.

ואיני רוצה ליהנות מזה, אבל כשאינו יכול ליקח הדבר ההוא כגון שצבע לו בגד ואי אפשר להעביר הצבע מחויב לשלם לו.

לדבריו, עלינו להגביל את כל הדיון בסוגיית המקרה שבו ניתן ליטול את ההנאה בחזרה.

אפילו אם אין צורך בהצדקה לטענת "טול עציד ואבניך" – אין הכוונה שבעל הקרקע יכול להמשיך ליהנות מהעצים ולא לשלם עבור הנאתו!! אלא כוונת הגמ' לומר שבעל הקרקע יכול לומר "איני רוצה ליהנות מזה". אינך יכול לכפות עלי ליהנות, ולכן, טול את הנאתך ולך!

אולם, זה ברור, שאם בעל הקרקע או הבגד בפועל נהנה – עליו לשלם עבור הנאתו מדין "נהנה".

לפי זה, כל הדיון בין הראשונים (האם מספיק לחייב מדין "נהנה" או צריך להגיע לדיון "שליח") היה סביב השאלה – האם יכול היורד לחייב את בעל הקרקע ליהנות, וממילא, לשלם עבור ההנאה, או שמא אינו יכול לחייבו ליהנות, ועליו ליטול את ההנאה בחזרה.

אך אם המציאות היא שנהנה – ודאי שישלם על הנאתו.

כך גם מתפרשים דברי הרא"ש בשם הראב"ד (הובאו לעיל אות ט): כאשר סילוק ההנאה כרוך בנזק, ואין לכך נימוק מוצדק, אי אפשר לסלק את ההנאה, ודינה כבגד שנצבע וחייב הנהנה לשלם.

יב. הצעה לביאור דברי הרמב"ם

הבאנו לעיל סתירה בדברי הרמב"ם (בפרק י מהלכות גזילה ואבידה) בין תחילת דבריו (הלכות ד,ה) להמשך דבריו (הלכות ו,ט).

בתחילת דבריו (העוסקים ביורד לשדה חברו שלא ברשות) משמע שבעל הקרקע יכול לטעון "טול עציד ואבניך" בין בשדה העשויה ליטע ובין בשדה שאינה עשויה ליטע (כרא"ש והרמ"ה).

ואילו בהמשך דבריו (העוסקים בחצר (ה"ו) וחורבה (ה"ט)) משמע שרק בשדה שאינה עשויה ליטע יכול לטעון "טול..". (=חורבה) ולא בשדה העשויה ליטע (=חצר).

כדי ליישב את פשט ההלכות בכל מקום נראה שיש לחלק בין נטיעות בשדה לבין בניין בקרקע.

ראשית, נביא את המקור לחילוק זה, ואח"כ נבאר את הסברא:
סוגיית הגמ' מחולקת לשני חלקים – 1. היורד לתוך שדה חברו וכו'. 2. היורד לתוך חורבתו של חברו וכו'.

בחלק הראשון דנה הגמ' כיצד שמין, ובהמשך (דין התורה אצל רב) מופיע שמתקבלת טענת "לא בעינא" (לפי רוב הראשונים), כלומר "טול עציך...".
בחלק השני דנה הגמ' בטענת הבונה "עצי ואבני אני נוטלי" (האם שומעים לו או לא?).

מדוע הגמ' חילקה את הסוגיא לשניים ולא הביאה את הדיון בכל הטענות הנ"ל במקרה אחד (נטיעות בשדה או בניין חורבה)?
עניין נוסף שיש לשים לב אליו הוא לשון הרי"ף בסוגיא (הובאה לעיל בעמוד א):

ואי אמר ליה בעל הקרקע טול עציך ואבניך דלא בעינא בנין הא מילתא ליתא בגמרא בהדיא ושדרו ממתבתא דכי היכי כד א"ל בעל בנין עצי ואבני אני נוטל שומעין לו הכא נמי אי א"ל בעל קרקע טול עציך ואבניך שומעין לו

לא ברורה התליה של טענת בעל הקרקע בטענת בעל העצים ("כי היכי... הכא נמי..."). מה הקשר בין שתי הטענות?

כנראה, ביאור הדברים הוא שיש הבדל בין הנוטע בשדה חברו לבונה בניין בקרקע.

יותר קל לסלק את הנטיעות שנטע היורד בשדה חברו מאשר לסלק את הבניין שבנה היורד בחורבת חברו. סילוק הנטיעות כרוך רק בעקירת האילנות, ואין בכך נזק משמעותי, שכן האילנות עדיין קיימים ואפשר לנטוע אותם במקום אחר ("עקור אילנך ולך"). לשון הרמב"ם). אולם פירוק הבניין פירושו הפסד של חומרי הבניין (הטיט המחבר בין האבנים, ומסתבר שגם האבנים עצמן אינן ראויות עוד לבניין כמו קודם).

לכן, ביורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות, יכול בעל הקרקע לומר "עקור אילנך ולך" בלי שום נימוק מיוחד, מהסיבה שכתב הנתבות "איני רוצה ליהנות בעל-כורחי". קח את ההנאה ולך. המקור לכך אינו מדברי

הרי"ף אלא מפורש בגמ' בטענת "לא בעינא" שהתקבלה ע"י רב. ודאי שאין
הבדל, לפי זה, בין שדה העשויה ליטע או אינה עשויה ליטע.

הרי"ף דיבר על המקרה המסובך יותר – שבו מסברא לא ניתן לומר "טול
בניינך ולך" כיון שיש בדבר זה היזק והפסד לבונה. אולם שם יש סיבה אחרת
המאפשרת לבעל הקרקע לטעון זאת – כיון שהבונה בעצמו יכול לומר "עצי
ואבני אני נוטל" – ודאי שבעל הקרקע לא גרע ממנו!

אם הבונה לא היה יכול לומר "אני נוטל" – היה דין בניין החורבה בדיוק כמו
צביעת בגד (שבעל הבגד חייב לשלם כיון שאי אפשר ליטול את ההנאה, כמו
שכתב הנתיות). אך כיון שהבונה יכול לומר זאת – נמצא, שאפשר להסיר
את ההנאה וליטלה בחזרה. ממילא, בעל הקרקע לא גרע ממנו.

אלא שטענת הבונה שייכת רק בבניית חורבתו של חברו (שלפי הרמב"ם
"אינה עשויה ליבנות"). בבניית "חצר" (עשויה ליבנות) – הבונה אינו יכול
לטעון טענה זו.¹⁷ וממילא, ודאי שגם בעל הקרקע אינו יכול לטעון "טול
אבניך".

יג. סיכום

העולה מדברינו :

א. הגמ' אינה מזכירה את טענת "טול עציך ואבניך" מצד בעל הקרקע.

ב. נחלקו הראשונים – האם, ועד כמה שייכת טענה זו :

ה"ג, בעה"מ: לא ניתן לטעון "טול..". אלא אם כן יוכיח שלא נהנה.

רי"ף ודעימיה: ניתן לטעון "טול..".

ג. בשיטת הרי"ף נחלקו הראשונים – מתי יכול לטעון "טול..".?

רמב"ן, ריטב"א: רק בשדה שאינה עשויה ליטע. אך בעשויה ליטע – בטלה
דעתו אצל כל אדם.

רא"ש, רמ"ה: גם בשדה העשויה ליטע יכול לטעון "טול..".¹⁸

¹⁷ אולי על דרך מה שכתב הרשב"א שחצרו של בעל הקרקע קונה את הבניין בשבילו כיון
שכך היא הדרך.

¹⁸ בדעת הרמב"ם – מחלוקת בין נושאי הכלים אם סבר כרמב"ן או כרא"ש.

ד. הסבר המחלוקת באות ב: **לרה"ג ובעה"מ** – די בהגדרת היורד כ"מהנה" כדי לחייב את בעל הקרקע לשלם (ומשלם רק כפי הוצאותיו ותו לא). **לרי"ף ודעימיה** – לא ניתן לחייב מטעם "מהנה", אלא צריך להגיע להתרצות בעל הקרקע שהיורד יהיה שלוחו.

ה. לפי האמור באות ד – פירוש טענת "טול עציד ואבניך": **לרה"ג ובעה"מ** – לא נהנית. **לרי"ף ודעימיה** – לא התרצית.

ו. ביאור מחלוקת הרמב"ן והרא"ש במידת ההתרצות הנצרכת (לרא"ש – צריך יותר מאשר לרמב"ן, ולא בטלה דעתו אצל כל אדם). נפק"מ, בשדה העשויה ליטע.

ז. לרוב הראשונים הסוברים שניתן לטעון "טול" (יתכן שלכולם), צריך סיבה מוצדקת לטענת "טול עציד ואבניך". אחרת, נחשב "מזיק" ("תואנה הוא מבקש כדי להפסיד לבעל הבניין.."). יתכן, שהרמב"ם סבר שאין צורך בסיבה מוצדקת.

ח. הגבלת ה**נתיבות**: הדיון שייך רק כשיכול להימנע מליהנות (ע"י נטילת ההנאה בחזרה). אך אם בפועל נהנה – לכר"ע, חייב לשלם.

ט. הצעה להסבר ה**רמב"ם**: יש חילוק בין נטיעת אילנות בשדה לבין בניית בניין – בנטיעת אילנות: ניתן לומר לנוטע "עקור אילנך ולך" בלי נימוק מיוחד. (איני רוצה ליהנות בעל-כורחי). אך בבניית בניין: אי אפשר, עקרונית, כיון שיש בזה נזק לבונה. רק במקרים שהבונה עצמו יכול לטעון – יכול גם בעל הקרקע לטעון (חורבה).